

ZAPPE LÁSZLÓ

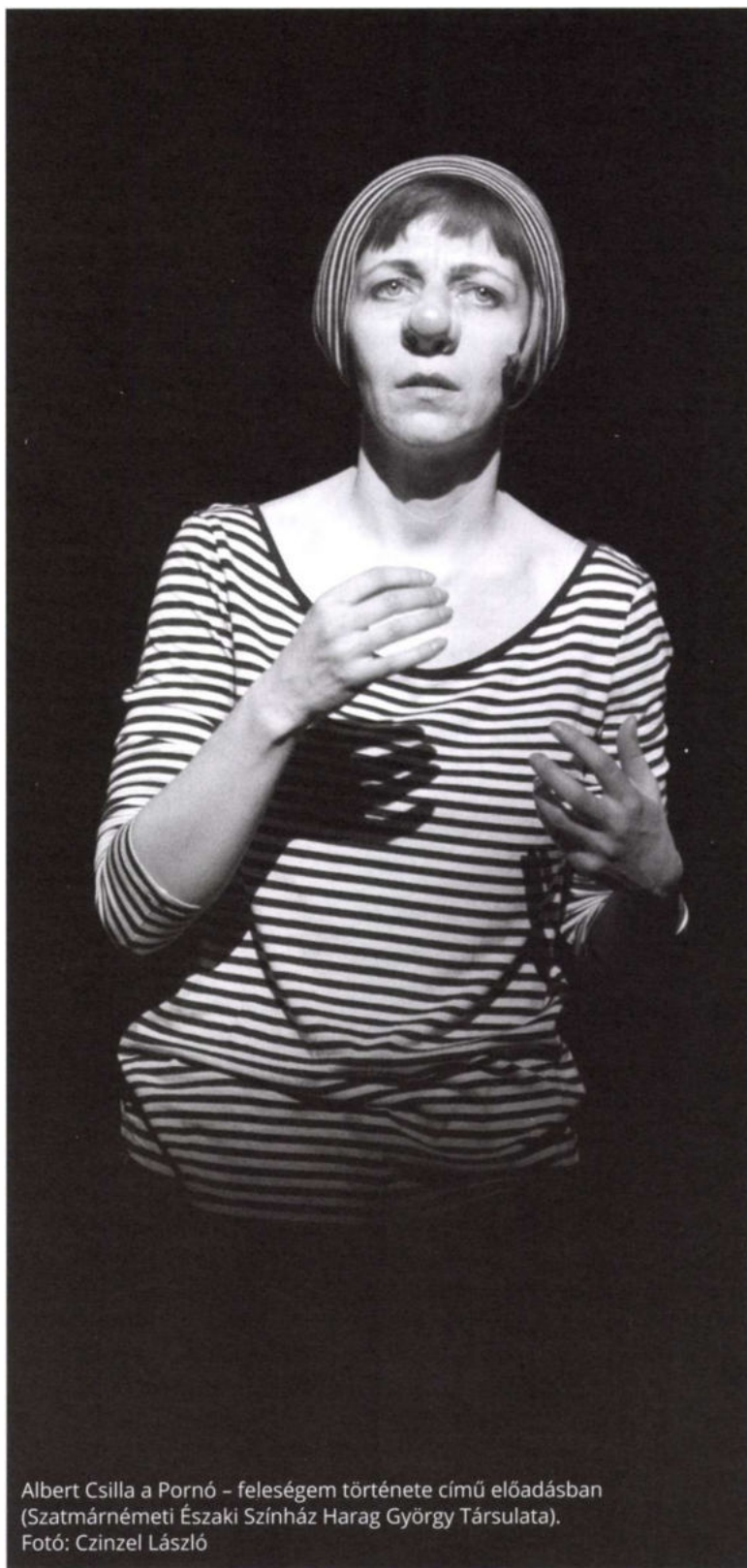
LEGALÁBB EGY FELFEDEZÉS

Jelentés a Deszkáról

Egy színházi fesztivált sokféle szemszögből lehet nézni. Vizsgálhatjuk önmagában, amit láttunk, de feltűnhet az is, amit nem láttunk. Ha a közelmúltban színpadra került kortárs magyar drámákat, vagy inkább darabokat, színpadi szövegeket kívánja szemlézni a rendezvény, akkor megkerülhetetlen, hogy túlpillantsunk rajta, hátha szemhatárunkon felbukkannak hiányzó alkotások. Márpedig a Deszka ezzel a célkitűzéssel működik a kezdetektől fogva, már több mint egy évtizede. Más kérdés, hogy ritkán tudható, vajon ami nincs jelen, az a válogató figyelmét vagy ízlését kerülte el, vagy esetleg valamely praktikus okból nem juthatott a programba. Nem számonkérés gyanánt teszem tehát, de nem állhatom meg, hogy elő ne adjam a magam hiánylistáját: Jeles András: *Árvák* (Stúdió K Színház), Fábián Péter – Benkó Bence: *Át az ingoványon* (k2), Urbán András: *Magyar* (Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka), Szálinger Balázs: *Köztársaság* (Zsám-bék). Rövid a jegyzék, csak az zavar benne igazán, hogy ezek közül az előadások közül bármelyiket sokkal súlyosabbnak, jelentősebbnek érzem az idei Deszkán felvonultatottak nagyobb részénél.

Azt is tünetértékűnek vélem, hogy mindössze két nagyszínpadi produkciót láthattunk, a Vig Kamarában a *Majdnem 20*-at, a nagyszínházban pedig egyedül a *Jadviga párnáját*. Arra utal ez, hogy a magyar dráma főképp kis termekben, stúdióterekben kerül színre. Ha mindenáron kajánkodni akarnék, még azt is feltételezhetném, hogy ez utóbbit csakis azért hívta meg a válogató, hogy mégiscsak a nagyszínpadon, a teljes nézőteret betöltő közönség előtt lehessen megnyitni a fesztivált. Stúdiótérben, de még a kamaraszínházban is furcsán venné ki magát az ünnepélyes aktus, nem is beszélve a polgármester-helyettesi szónoklatról.

Ám ez a produkció nem érdemtelenül került kiemelt szerepbe. Jelentős szellemi teljesítmény. Bár ezt is kétféle szemszögből nézhetjük. Lévéen hatalmas prózai műnek, Závada Pál nagyregényének adaptációja. Azt is csodálhatjuk, mennyi mindent sikerült Mezei Kinga rendezőnek és Góli Kornélia dramaturgnak átmenteni a színpadra. Sok szépséget és érdekességet, de nem kevés unalmas bonyodalmat is. Nem könnyű persze egy látásra behelyezkedni a regényt nem ismerő néző lelkivilágába, meg azéba sem, aki korábban a szerző saját átiratát sem látta a Belvárosi Színházban, Orlai Produkcióban, Hargitai Iván rendezésében. Csak gyanakodhatunk, hogy nem volt minden mindenkinek igazán világos. Más kérdés, hogy mennyire kell mindennek világosnak lennie. Nem fontosabb-e az érzelmi kapcsolatok, folyamatok összetettségének az átélhetővé tétele? Hogy a néző együtt tudjon élni a színpaddal? Erről az erkély utolsó sorából, ahová a megnyitóra jegyet kaptam, nem volt könnyű megbizonyosodnom. De azt ott fönt is világosan éreztem, hogy nem a rendezéstől, nem a szerep súlyától, hanem a színészi jelenlét

Albert Csilla a *Pornó – feleségem története* című előadásban (Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata).
Fotó: Czinzél László

erejétől függ, ki mennyire ragad magával. Kivétel természetesen a címszereplő, hiszen minden róla szól, mindig ő áll a középpontban, nélküle nincs is túl sok jelenet. Sárközi-Nagy Ilona pedig megfelel a feladatnak: kellően sokarcú, változatos, rejtélyes, mégsem igazán izgalmas. A titokzatos, mágiikus, hogy ne mondjam, magnetikus vonzerő hiányzik belőle, amellyel magához láncolja a hozzá csapódott férfit, és földúlja annak életét. A másik főszerepet, az asszony életét elszenvedő férfit Kiss Gergely Máténak sikerül csaknem egészen eltüntetnie. A nem csekély létszámú szereplőgárdából igazán Jámbor József-re és Galló Ernő-re nem lehet nem odafigyelni. Jámbor József erős alakítása jóvoltából a szlovák nacionalista tiszteletes kap fölös súlyt, mivel ellenpárja, a magyar nacionalizmust megjelenítő Szilágyi csendőrkapitány Molnár Endrétől nem tud hasonló jelentőségű lenni. Galló Ernő-re pedig az előadás folyamatos életben tartása hárul. Mint az utókorból visszatekintő, személyében, jellemében tulajdonképpen jelentéktelen elbeszélőként elköveti azt a bravúrt, hogy szinte ott sincs, miközben mégis ott van, és mindent árnyal, értelmez. Ondraschek Péter forgó díszlete jelzi a különböző helyszíneket, de nincs olyan sajátos stílusa, légköre, ami a történet hangulatát megszabná, Bodor Kata jelmezei is beérik a feladatok kézenfekvő megoldásával.

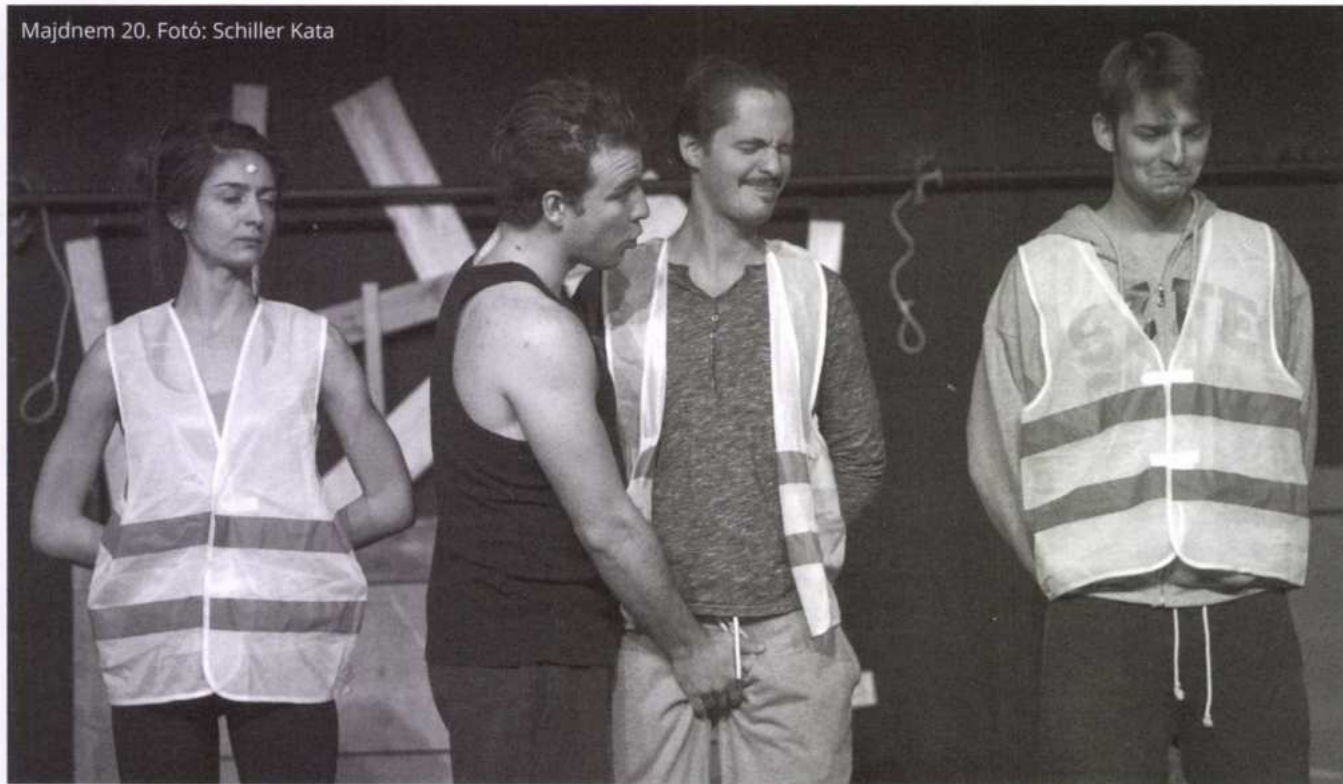
Egy fesztivál nagy lehetősége, hogy egymás mellé kerülhetnek összetartozó, de egymástól külön, netán távol született alkotások. Így láthattunk egy délutánon két monológot 1956-ról. Még a műfajban is találkozó két memoárt. Az egyik **Eörsi István** írása: *Emlékezés a régi szép időkre*. A szerző „börtönkönyvből” Bagossy László és Ari-Nagy Barbara készített „börtönmonológot”. A fesztiválszereplések minden szokásos bajától szenvedett az előadás, csak nagy vonalakban sikerült a külsőségeket az Asbóth utcai Shure Stúdió speciális teréből átmenteni. A Shure-ban ugyanis az előteret teljes szélességében ajtó sor választja el a teremtől. A kinti előjáték és a benti előadás között így eleve másféle kapcsolat születik, és a nemzeti színű lufitömeg is jelentékenyebb hatást kelt. És ter-

mészetesen a bemutatón az előadó, Znamenák István is öszszeszedettebb volt. Mindez együtt másmilyen, de korántsem kevésbé hatásos produkciót eredményezett. **Eörsi** nagyvonalúan lezser, minden pillanatában ott születettnek ható szövegéhez ugyanis jól illik a rögtönzésszerűség, a közönséggel való kapcsolattartás, amit amúgy is erősíteni kíván az előadó, egyebek közt ropiosztással, és időnként buzdítással a rágcslá-nivaló fogyasztására.

Eörsi műve persze minden dokumentumjellege és -értéke mellett is írói alkotás. Ezt a szerző nem is próbálja rejtgetni, sőt több alkalommal is fölhívja rá a nézők figyelmét. Nemcsak megemlíti olykor írói, költői mivoltát, maró öniróniával idézi verseit az ötvenes évek elejéről, lelkes kommunista korszakából, de egyszer át is siklatja az elbeszélést egyik későbbi drámájának jelenetébe.

A másik magánbeszéd igazi dokumentum. Ezt a címe is hangsúlyozza: *Pali – Maléter Pálné életmonológia szó szerint*. Az Oral History Archivum honlapján ez olvasható a szöveg alatt: „Az interjú 1998-ban, valamint 2013–14-ben készített, és a visszaemlékezést szerkesztette Molnár Adrienne.” A „szó szerint” és a „szerkesztette” közötti ellentmondással természetesen csak szórszálhasogató történészeknek érdemes foglalkozni. Az előadás szempontjából csak az emlékidéző interjúk dátuma érdekes. Az is csak annyiban, hogy Szamosi Zsófia nem az idős Gyenes Judithot jeleníti meg (öt egy kurta filmbejátszás idézi az előadás végén), hanem a fiatal, szerelmes asszonyt, aki miközben mondja, szinte még élhetné is az eseményeket. Mintha nem a távoli, hanem a közelebbi múltra emlékezne, illetve egyszerre így is, meg úgy is. Múltba néző távolságtartással, emlékező tárgyilagossággal idézi fel a történeteket, mintha naplót írna a rég elmúltakról. Mindezt olyan természetességgel, mintha az elbeszéltek és az elbeszélés ideje közt egyáltalán nem is létezne az eltelt idő. Amit **Eörsi** és Znamenák öniróniával, humorral ér el, azt Szamosi Zsófia fegyelmzett távolságtartással és művelt úriasszonyhoz illő tartózkodással valósítja meg.

Majdnem 20. Fotó: Schiller Kata

Két másik magánbeszéd is szerepelt a fesztivál programján, mindkettőnek a díszvendég, Visky András volt a szerzője, mindkettő érzélgősen fogalmazott politikai szöveg a már nem is nagyon közeli múlt rendszer viszontagságairól. A *Júlia – Párbeszéd a szerelemről* címűt Ráckevei Anna előadásában már láttam korábban a Magyar Színházban, és nem kívántam újra találkozni vele, főképp a szöveg érzélgős és kevésbé árnyalt politikai töltete okán. A másikat, amely a *Pornó – Feleségem története* címet viseli, és amelyet Albert Csilla a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata produkciójában adott elő, megnéztem, és nem bántam meg, de csakis a kitűnő kolozsvári színésznő miatt. Remek törekenységgel, lebegő könnyedséggel adta a naiv áldozatot, aki persze átlát a szitán, aki bolond-bohóc jelmezben képviseli, testesíti meg a szabadságot és az érzelmeket a diktatúra rideg, bürokratikus világában.

A fesztiválnéző egyik örök dilemmája, hogy újranézze-e, amit már látott. Mármint kötelességszerűen. Mert van, amit szívesen lát újra, van, amikor ellenőrizni szeretné korábbi véleményét, és van, amire csak magabiztos viszolygással tud visszagondolni. Az egységes összbemutatóhoz hozzátartozna az újranézés, bár az újranézés élménye sem lehet azonos az első látásával. Bartis Attila *Rendezésének* marosvásárhelyi előadását valószínűleg mindenképpen megnéztem volna még egyszer. Jó emlékem volt róla. Ezúttal viszont a darab friss vígszínházi bemutatása is ösztönzött erre. És nem azért, mert az utóbbi esetben előre elárulták a poént, azt, hogy a főszereplő, aki a bukott rendszer kiszolgáltatásával kapcsolatos, de magánemberi árulásokkal is küszködő vallomások darabra készül, maga is besúgó volt. Inkább azért, mert úgy éreztem, Hevér Gábor inkább egy kicsit felszínesen hebrencs, kevésbé súlyos, sokkal kevésbé lelkiismeretes rendezőt hozott színre kitűnően, mint amelyet Korpos András játszott. Úgy éreztem, Hevér rendezője számára nem akkora ügy a lelkiismeret, őt inkább az ügymenet érdekli. A múlt felhánytorgatása nem annyira saját baja, inkább csak népszerű, hogy ne mondjam, trendi téma. A lelepleződés inkább kínos, mintsem megrázó a számára. A marosvásárhelyi előadás nem a legjobb formájában érkezett Debrecenbe, a feltételezésemet mégis, most is igazolva láttam. Minthogy Korpos András alakításában a rendező lelkifurdalása mélyebb, igazabb, komolyabb, ezért felkavaróbb, lélekbe markolóbb az eredeti, a szerző rendezésében készült produkció.

Fontos szociális problémát bravúrosan tesz színpadra a Káva *Lady Learje*. A kérdés: mit lehet kezdeni az öregedő, megrokkán szülővel? A színészek improvizációi alapján készült szöveg (végeredményben Róbert Júlia és a rendező, Kovács Dániel Ambrus munkája) természetesen egy kivételesen szekáns anyát állít a középpontba, akit elfoglalt fiai a legnagyobb jóakarattal sem tudnak kedve szerint ellátni. Ezzel meg is van a színpadi ábrázoláshoz, tipizáláshoz elengedhetetlen kiélezés. A bravúr meg abban van, hogy a sok közhelyszituációban az anyát hol egyik, hol másik fia jeleníti meg, így az érdes természethez még borostás férfiar, robusztus férfitest is járul. A szegényes külsőségek semmit sem vonnak le az élményből, illenek ahhoz a közeghez, ahonnan az anyag vététt (látványtervező: Kovács Dániel).

Elvben vidám sirató is lehetne, vagy annak is kellene lennie a *Majdnem 20*-nak, hiszen a megszüntetett Bárka Színházat idézte meg. De az emlékezésből valahogy a siratás, a szomorúság kifelejtődött. Tasnádi István remek humorral, sok szellemességgel és nagy színpadi rutinnal idézi föl azt a közösségi létet, amit az ott alkotóknak jelenthetett az a hely.

Alighanem a fesztivál legszórakoztatóbb, leginkább felszabadult előadása volt, amelyet csupa öröm, tiszta élvezet nézni.

Az idei Deszka két különlegességgel is szolgált. Két új magyar darab első színpadi bemutatóját láthattuk, mindkettőt idegen nyelven. Székely Csaba *Idegenek – négy politikai gyerekdarab* című művét a marosvásárhelyi román társulat (hivatalos nevén a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Liviu Rebreanu Társulata) mutatta be. A darab keletkezése ettől függetlenül is érdekes. Az első két jelenetet egy prágai folyóirat, a *Svet a divadlo* felkérésére írta a szerző, a harmadik egy korábbi változat átdolgozása, a negyedik egészen új, ez a vásárhelyiek számára készült. Természetesen nem gyerekdarabok, a gyerekek csak a politikai szatíra eszközeiként szerepelnek benne. Egyetlen bajom van a művel, de az alapvető: nem szeretem a túlságosan átlátszó allegóriát. Az elsőben kisfiúk egy csoportja a játszótéren gyanakodva figyeli a távolabb játszó másik csoportot. Minden szavuk, minden mondatuk pontosan leképezi a politikai csoportosulások, pártok, frakciók szemléletét, szokásait. Szívem szerinti bíráltra azonban nem érzem feljogosítva magamat, a feliratkozás ugyanis eléggé esetlegesen jutott el hozzám. A magyar szövegek elejét többnyire a látószög miatt nem tudtam elolvasni, a közepe elé pedig a játék jelentős része alatt egy kiszáradt díszletfa ágaskodott be. Sebestyén Ába rendezésén legföljebb annyiban múlt az érdemi siker, hogy pontosan igyekezett leképezni, látványval felerősíteni a szöveg gondolati igazságait. Érzéki élményre alakítania csak részleteket, pillanatokat sikerült.

Maradéktalan élményt nyújtott viszont a Szlovák Nemzeti Színház bemutatója, a *Mercedes Benz* – Esterházy Péter szellemessége a feliratokon is erősen hatott. A szöveg, amelyet Budapesten korábban felolvasó formában adtak csak elő, húsz-huszonegyedik századi visszapillantás az írónak történelmünkben igencsak fontos szerepet játszó családja múltjára, amelyet ironikus keretbe foglal *Az ember tragédiája* felidézése. A cím Janis Joplin kacajára vagy inkább kaccanására, kuncogására utal a *Mercedes Benz* című szám végéről. Az író innen értelmezi, ezzel értelmezi át a közelebbi és a távolabbi múltat. Nem vitatkozik Madách pátoszával, súlyos filozófiai alapkérdéseket komolyan taglaló költészetével, csak mellé teszi a maga könnyedebb, ironikusan derűs, lényege szerint sötétebb világlátását. Mulya Úr (Martin Huba) és a csupa jó szándék, apró ördögszarvakkal is jelzett Lucifer (Robert Roth) kötözködik egymással. Csak az utóbbi tudja, hogy a jóakarati hiábavaló. Gunyorossága a tudásból fakad. Az Úr magasabban van nála, nagyobb a hatalma, de a kis krampuszban több a tartalom, erősebb a szellem. Roman Polak rendezése, Jozef Ciller díszlete a nagy történelem kicsinyességét, köznapiságát érezteti, beleértve a magasban szaporodó akasztott bábukat is.

Esterházy Péter többször próbálkozott a színpaddal, vagy színészek próbálkoztak szövegeinek színpadi előadásával. Azt hiszem, először jelent meg Esterházy-szöveg igazán méltó, színpadra teremttségét is igazoló módon színházban. Talán a sors iróniája vagy kajánsága, hogy ez idegen nyelven, külföldi társulat jóvoltából sikerült. Gyenge mentség, hogy a darab eleve a Szlovák Nemzeti Színház felkérésére készült. Radnóti Zsuzsa igazán mindent megtett, hogy Esterházyból jó és sikeres színpadi szerzőt faragjon. Semmi sem múlt az igyekezeten. Valószínűbb, hogy a magyar színházi élet, szellem, stílus egészében, beleértve a Vígszínházat is, míg Esterházy élt, nem tartott ott, hogy a szellemét befogadja. Ez az idei Deszkának legalább sikerült. Egy igazi felfedezés pedig maga is megér egy fesztivált.